

Bütünleştirme Uygulamalarında İyi Örnekler: Erasmus + Proje Örnekleri

Burcu Koç

Yüklenme: 21.05.2023

Kabul: 07.11.2023

Yayınlanma: 31.11.2023

DOI: 10.30855/gjes.2023.09.03.005

Anahtar Kelimeler:

Bütünleştirici eğitim,
İyi örnekler,
Erasmus +,
Proje

Keywords:

Inclusive education,
Good practices,
Erasmus +,
Project

Yazar Bilgileri:

Sakarya Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi,
Sakarya, Türkiye
Orcid:
0000-0001-8930-4745
burcukoc@sakarya.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Erasmus+ programı kapsamında eğitimde kapsayıcılığı teşvik eden en güncel ve yenilikçi projeler incelenmek üzere Erasmus+ programı 2014-2020 döneminde yürütülen Erasmus+ projeleri ele alınmıştır. Çalışmanın genel amacı 'iyi uygulama' proje örneklerini belirleyip bu çalışmaların birer künyesini sunmak ve sunulan örnekler vasıtasıyla bu alanda Türkiye'de yapılması planlanan projelerin gelişimini desteklemektir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyalleri sistemli bir şekilde incelemek ve değerlendirmek için başvurulan bir yöntemdir. Analiz okul içinde ve çevresinde çeşitli paydaşların işbirliği anlamına gelen 'tüm okul yaklaşımından beslenmiştir. Veri toplama aşamasında dokümanlarda takip edilen süreçler analiz için kriterleri belirleme, kriterlere uygun dokümanları toplama, temel analiz alanlarını belirleme, kodlama, doğrulama ve analiz etme süreçleri takip edilmiştir. Veri toplama aşamasının ilk adımı olarak Erasmus+ projeleri veri tabanında 'iyi uygulama' olarak etiketlenen 120 Erasmus+ projesinin bir envanteri oluşturulmuştur. Sonrasında ulaşılan projeleri değerlendirmek üzere Erasmus+ proje değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak çeşitlilik, yenilikçi yön, veri erişilebilirliği ve potansiyel etki başlıklarından oluşan bir değerlendirme rubriği hazırlanmış ve projeler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda kriterleri en yüksek puanla sağlayan beş proje vaka çalışması olarak daha ayrıntılı incelenmek üzere seçilip ana bulguları özetlenmiştir. Tüm eğitim seviyelerini içeren bir çalışma derinlemesine analiz yapmayı zorlaştırabileceğinden ve benzer eğitim seviyelerindeki projelerin incelenmesi, benzerlikleri ve farklılıkları daha net bir şekilde gösterebileceğinden projelerin seçiminde okul öncesi, ilk ve ortaokul gibi örgün eğitimleri kapsayan çalışmaları içermekte iken meslek liseleri, yükseköğretim ve yetişkin eğitimi kapsam dışı bırakılmıştır. Eğitim seviyesi bakımından yakalanmaya çalışılan çeşitliliğin, projelerin içerdiği partner ülkeler ile gönderme yapılan politika alanlarında da yakalanması hedeflenmiştir. Bulgular, seçilen projelerde her bir politika alanından en az üç tanesine gönderme yapılabilecek çıktılar üretildiğini, bütünleştirme uygulamalarında özellikle teknoloji entegrasyonunun önemini ve tüm paydaşlara yönelik farkındalık çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymuştur. Çalışma sonuçlarının, bütünleştirici eğitim bağlamındaki tüm paydaşları yakından ilgilendireceği ve paydaşların ileriye dönük uygulamalarında, projelerini planlama, yürütme ve değerlendirmede faydalı olacağı öngörülmektedir.

1. Bu çalışma, Amasya Üniversite'sinde gerçekleşen Bütünleştirici Eğitimde İyi Örnekler Sempozyumu'nda sunulmuştur.

Koç, B. (2023). Bütünleştirme uygulamalarında iyi örnekler: Erasmus + proje örnekleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(3), 330-351.

DOI: <https://dx.doi.org/10.30855/gjes.2023.09.02.005>

Good Practices in Inclusive Practices: Erasmus + Project Examples

ABSTRACT

In this study, Erasmus+ projects implemented within the scope of the Erasmus+ program during the 2014-2020 period were analyzed to find out the most recent and innovative projects that promote inclusivity in education. The study aims to identify examples of 'good practices' projects, provide a bibliography of these studies, and support the development of projects planned to be carried out in Turkey in this field through the examples presented. In line with this goal, document analysis, a qualitative research method, was preferred. Document analysis is a method used to examine and evaluate printed and electronic materials systematically. The analysis was supported by the 'whole-school approach,' which signifies collaboration among various stakeholders within and around the school. In the data collection phase, the following processes were followed: defining criteria for analysis, collecting documents that meet the criteria, determining the main areas of analysis, coding, verification, and analysis. As the first step of the data collection phase, an inventory of 120 Erasmus+ projects labeled as 'good practice' in the Erasmus+ projects database was formed. To evaluate the reached projects, an evaluation rubric consisting of diversity, innovative aspects, data accessibility, and potential impact headings, considering Erasmus+ project evaluation criteria, was prepared. The projects were then evaluated separately by two researchers. As a result of the evaluation, five projects that met the criteria with the highest scores were selected to be further analyzed as case studies, and their main findings were summarized. Projects covering formal education, such as preschool, primary, and secondary schools, were included to avoid complicating an in-depth analysis of all education levels and better demonstrate similarities and differences. In contrast, vocational schools, higher education, and adult education were excluded. The diversity attempted to be captured in terms of education levels was also aimed to be reflected in the partner countries involved in the projects and the policy areas addressed. The findings revealed that the selected projects produced outputs that referred to at least three policy areas from each policy field highlighted the importance of technology integration in inclusive practices and emphasized the necessity of awareness studies for all stakeholders. It is expected that the study findings would interest all stakeholders in the field of inclusive education and be beneficial for planning, implementing, and evaluating the stakeholders' future practices.

1. Bu çalışma, Amasya Üniversite'sinde gerçekleşen Bütünleştirici Eğitimde İyi Örnekler Sempozyumu'nda sunulmuştur.

Koç, B. (2023). Bütünleştirme uygulamalarında iyi örnekler: Erasmus + proje örnekleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(3), 330-351.

DOI: <https://dx.doi.org/10.30855/gjes.2023.09.02.005>

GİRİŞ

Eğitimde bütünleştirme, farklı kültürel, sosyal, dil ve eğitim düzeyindeki öğrencilerin bir arada eğitim alarak birbirlerini anlamalarına ve daha etkili bir şekilde iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır (Ainscow, 2020). Bütünleştirme, sadece öğrenciler arasındaki etkileşimi değil, aynı zamanda öğrenciler ve öğretmenler arasındaki etkileşimi de artırmaktadır (Kart ve Kart, 2021). Bu doğrultuda yayınlanan Salamanka Bildirisi (UNESCO, 1994), kapsayıcı eğitim için uluslararası bir dönüm noktası olarak görülmektedir (Vislie, 2003). Bu bildiriye özel eğitime gereksinimi olan bireylere verilen eğitimin değiştirilmesi gerektiği ve çözüm olarak da ayrı sınıflarda verilen eğitimlerden kaçınarak ve alışlagelmiş sınıflar yerine çeşitliliğe olanak veren sınıflar tasarlayarak kapsayıcı eğitime nasıl geçileceği detaylandırılmıştır. Öte yandan Nilholm (2021) bütünleştirme kavramını tüm öğrencileri kapsayan, öğrencilerin sosyal olarak da dahil edilmelerini sağlayan ve onların önkoşullarına göre düzenlenmiş öğrenme ortamlarını içeren bir uygulama olarak tanımlamaktadır.

Bütünleştirme, pedagojik, sosyal ve kurumsal olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır. Pedagojik bileşen, öğrencilerin sahip oldukları farklı özelliklere uygun öğretim stratejilerinin işe koşulmasını içermektedir. Sosyal bileşenin temelinde öğrenciler arasındaki sosyal etkileşimlerin ve dayanışmanın artırılması yatmaktadır. Kurumsal bileşen ise, ortak bir vizyonu paylaşmak üzere okulların, öğretmenlerin ve ailelerin bütünleştirme konusunda işbirliği içerisinde olmalarını sağlamakla ilgilidir (Ainscow, 2020).

Eğitimde bütünleştirme, özellikle küreselleşen dünyanın bir sonucu olarak günümüzde daha fazla önem verilen bir uygulama olmuştur. Bu sebeple, bütünleştirme uygulamaları yoluyla öğrencilerin farklı kültürlerden gelen insanlarla daha kolay bir şekilde iletişim kurabilmelerinin sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca, bütünleştirme sayesinde öğrenciler, farklı özelliklere sahip insanlar ile ilgili farkındalık geliştirebilirler. Bu da, toplumsal hoşgörü, insan hakları ve demokratik değerlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir (Zilla, 2022).

Ayrıca, Erasmus+ programı kapsamında desteklenen projeler, farklı bağlamlardan ve düzeylerden çoklu işbirliklerini içermesi dolayısıyla bütünleştirme konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Farrell ve Ainscow, 2002). Bu projeler, farklı kültürel, sosyal, dil ve eğitim düzeyindeki öğrencilerin ve bu öğrencilerin gelişimleri için

çalışan tüm paydaşların bir arada çalışmasını sağlar. Bu projelerin bir analizi, bütünleştirme konusunda yapılacak çalışmalara önemli bir yol haritası sağlayabilir.

Çalışmanın genel amacı belirlenen değerlendirme kriterlerini karşılayan ‘iyi uygulama’ proje örneklerini belirleyip bu çalışmaların birer künyesini sunmak ve sunulan örnekler vasıtasıyla bu alanda Türkiye’de yapılması planlanan projelerin gelişimini desteklemektir. Bu çalışmada, beş projenin örnek olay incelemeleri şu alt amaçlarla yürütülmüştür: (a) AB düzeyinde ve ulusal düzeyde politika oluşturma konusunda paydaşları bilgilendirme, (b) yenilikçi yaklaşımları ve çalışma yöntemlerini yaygınlaştırarak Erasmus+ programı aracılığıyla verilen desteklerin etkisini artırmaya katkı sağlama, (c) paydaşları kendi uygulamalarını zenginleştirmek için Erasmus+ programını nasıl kullanabilecekleri konusunda bilgilendirme ve (d) Erasmus+ programının Türkiye’de daha da yaygınlaşmasını desteklemektir.

YÖNTEM

Erasmus+ programı yedi yıllık (örneğin 2007-2013, 2014-2020 ve 2021-2027) dönemler şeklinde planlanmaktadır. Bu çalışmada, eğitimde kapsayıcılığı teşvik eden en güncel ve yenilikçi projeleri incelemek üzere Erasmus+ programı 2014-2020 döneminde yürütülen Erasmus+ projeleri doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Tablo 1’de detayları verilen beş proje vaka çalışması olarak daha ayrıntılı incelenmek üzere seçilmiştir.

Tablo 1
Projelerin Künyesi

Proje Adı	Proje Referans Numarası	Partner Ülkeler	Süresi	Websitesi
Wearable methodology (Giyilebilir metodoloji)	2016-1-ES01-KA201-025397	İspanya (x2) Bulgaristan Hırvatistan	2016-2018	http://www.i3a.uclm.es/wearablemethodology/
Kids conquering castles (Kaleleri fetheden çocuklar)	2016-1-DE03-KA219-022924	Avusturya, Katalonya, Almanya, Yunanistan, İtalya, Galler	2016-2019	https://www.kcc-erasmus.eu/

Tablo 1*Devam*

Choose your future (Geleceğini seç)	2014-1-BG01- KA201- 001435	Bulgaristan, Estonya, Türkiye, Danimarka, Romanya, Letonya, Polonya	2014-2016	http://sou-euprojects.info/project2014
Motivation ² + talent = success (Motivasyon ² + yetenek = başarı)	2016-1-BE02- KA219- 017349	Belçika, Kıbrıs, Çekya, Polonya Poland	2016-2019	http://www.mtseducation.eu/
Non-formal activities for inclusive groups of students (Kaynaştırma öğrenci grupları için informal etkinlikler)	2016-1-RO01- KA201- 024566	Romanya, Portekiz, Macaristan, Türkiye, Estonya, Norveç	2016-2018	http://non.4mal.4all.paralisiacerebral.pt/

Bu projelerden “giyilebilir metodoloji” ve “kaleleri fetheden çocuklar” adlı projeler ilkökul düzeyinde yürütülmüşken “geleceğini seç”, “motivasyon² + yetenek = başarı” ve “kaynaştırma öğrenci grupları için informal etkinlikler” projeleri ortaöğretim düzeyinde yürütülmüştür.

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda bu çalışma için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi, “basılı ve elektronik olmak üzere tüm belgeleri sistemli bir şekilde incelemek ve değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir” (Wach ve Ward, 2013, s.1). Bu süreç ayrıca, yazılı materyallerin araştırılması planlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi edinmek üzere sistematik olarak incelemesi şeklinde de tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi de diğer yöntemler gibi verilerden anlam çıkarmak, eldeki olgu ya da olgular ile ilgili bir anlayış geliştirmek ve ampirik bilgi ortaya koymak için verilerin analiz edilip yorumlanması adımlarını içermektedir (Corbin ve Strauss, 2008).

Doküman analizi sadece diğer araştırma yöntemlerinin bir tamamlayıcısı olarak değil bağımsız bir yöntem olarak da tercih edilmektedir (Bowen, 2009; Saldana, 2011).

Literatür gözden geçirildiğinde doküman analizi yönteminin bağımsız bir yöntem olarak tercih edildiği birçok araştırmanın var olduğu görülmektedir (Akşit, 2019; Doğancı, 2018; Wild vd., 2009; Zorluoğlu, Kızılaslan ve Sözbilir, 2016).

Doküman analizini yürütmek için aşağıdaki araştırma soruları hazırlanmıştır:

- (1) Erasmus+ iyi örnekler etiketiyle fonlanan projelerde kullanılan yöntemler ve temel faaliyetler nelerdir?
- (2) Erasmus+ iyi örnekler etiketiyle fonlanan projelerde kapsayıcılık ile ilgili hangi politika alanları işlenmiştir?
- (3) Erasmus+ iyi örnekler etiketiyle fonlanan projelerde hangi zorluklar ele alınmıştır?

İşlem Basamakları

Doküman analizi adımlarının amaca uygun dokümanlara belli bir plan çerçevesinde ulaşılarak, ulaşılan dokümanların kontrolden geçirilerek ve en uygun yöntemlerle analiz edilerek gerçekleştirilmesi gerektiğinden Merriam (2009) tarafından aşamalandırılmış olan basamaklar takip edilmiştir:

- (1) İlgili dokümanları belirleme,
- (2) Belirlenen dokümanların orijinalliğini tespit etme,
- (3) Kodlama ve kataloglama noktasında bir sistematik oluşturma,
- (4) Veri analizini gerçekleştirme

Analiz ve yorumlama sürecinde temel tanımlayıcı kategoriler oluşturmak hedeflenen bilgiye ulaşmada kolaylık sağlayacağından araştırma sorularından hareketle uygun kategoriler analiz öncesi oluşturulmuştur (Merriam, 2009).

Verilerin Analizi

Nitel verinin analizinde sıklıkla içerik analizi veya tematik analiz kullanılmaktadır (Bowen, 2009). Dokümanların tek başına bir araştırmanın veri seti olarak kullanıldığı durumlarda toplanan verilerin araştırma sorularına göre kapsamlı bir içerik analizinin yapılması gerekmektedir. İçerik analizi, doğrudan olmayan yollarla insan davranışları ve doğası üzerine kanıt toplamaya olanak tanıyan bir teknik olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk vd., 2014). İçerik analizi yapılarak toplanan yazılı veya görsel (internet siteleri, gazete, dergi, reklamlar, konuşma dökümleri, film vb.) içeriklerdeki belirgin veya

örtük anlamlar sistematik bir şekilde analiz edilebilmektedir (Saldana, 2011).

Dokümanların içerik analizi yürütülürken dört aşamalı bir analiz süreci takip edilmelidir:

- Örneklem seçme,
- Kategori belirleme,
- Analiz biriminin kararlaştırılması,
- Sayısallaştırma (Bailey, 1994).

Doküman analizi yapılırken, toplanan veriler üzerinde sayısal işlemler gereken analizlerden ziyade, anlamlı örüntüler ortaya konabilecek ve sonucunda da çıkarımlarda bulunulacak tarzda düzenlemelerin yapılması beklenmektedir (Can, 2017). Bu anlamlı bağlar ortaya koyma işlemi doküman analizinin kilit noktalarından biri olarak öne sürülmekte ve bu aşamada verilerin kaydı ve analizi için sistem geliştirmenin gerekliliğinin altı çizilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017). Özetle, belgelerden elde edilen verilerin öznel yorumlayıcısı olarak araştırmacıdan beklenen analiz sürecini şeffaf bir şekilde titizlikle yürütmesidir (Bowen, 2009).

Bu çalışma kapsamında ilk olarak Erasmus+ projeleri veri tabanında 'iyi uygulama' olarak etiketlenen 120 Erasmus+ projesinin bir envanteri oluşturulmuştur. Sonrasında ulaşılan projeleri değerlendirmek üzere Erasmus+ proje değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak çeşitlilik, yenilikçi yön, veri erişilebilirliği ve potansiyel etki başlıklarından oluşan bir değerlendirme rubriği hazırlanmış ve projeler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda kriterleri en yüksek puanla sağlayan beş proje vaka çalışması olarak daha ayrıntılı incelenmek üzere seçilip ana bulguları özetlenmiştir. Tüm eğitim seviyelerini içeren bir çalışma derinlemesine analiz yapmayı zorlaştırabileceğinden ve benzer eğitim seviyelerindeki projelerin incelenmesi, benzerlikleri ve farklılıkları daha net bir şekilde gösterebileceğinden projelerin seçiminde okul öncesi, ilk ve ortaokul gibi örgün eğitimleri kapsayan çalışmaları içermekte iken meslek liseleri, yükseköğretim ve yetişkin eğitimi kapsam dışı bırakılmıştır. Eğitim seviyesi bakımından yakalanmaya çalışılan çeşitliliğin, projelerin içerdiği partner ülkeler ile gönderme yapılan politika alanlarında da yakalanması hedeflenmiştir.

Projelerin künyesi sunulurken “Okulda Başarıya Giden Yollar” (Pathways to School Success) girişimi tarafından eğitime katılımın artırılması hedefi çerçevesinde altı çizilen

aşağıdaki politika alanları ile ilgili hususlara özellikle dikkat edilmiştir: (a) öğrenme ortamları: müfredat, değerlendirme, hedeflenen destek ve araçlar, eğitim düzeyleri arasındaki geçişler, (b) okuldaki öğrenci çeşitliliğini ve refahını kapsayan, olumlu etkileşime odaklanan öğrenciler ve öğrenme ortamı, (c) eğitimsel dezavantajla mücadelede öğretmen etkinliğini artırmak, (d) kalite güvencesi dahil olmak üzere okul yönetimi ve liderliği, (e) ebeveynlerin ve ailelerin katılımı ve (f) paydaşlar ve daha geniş bir toplulukla okullarda ve çevresinde işbirliği. Ayrıca çalışmada, yürütülen projelerde izleme (monitoring), önleme (prevention), müdahale (intervention) ve yerini doldurma (compensation) adımlarından hangilerine yönelik ne gibi çıktılar üretildiği de incelenmiştir. Analiz okul içinde ve çevresinde çeşitli paydaşların işbirliği anlamına gelen 'tüm okul yaklaşımı'ndan (the whole school approach) beslenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Diğer tüm yöntemlerde olduğu gibi doküman analizinde de geçerlik ve güvenirliliği sağlamak çok önemlidir. Bunu sağlayabilmek için araştırmacıların dokümanları yalnızca incelemek yerine, onları oluşturulma kaynakları ve biçimle birlikte yorumlamaya çalışmaları beklenmektedir (Bailey, 1994). Çalışmanın geçerlik ve güvenirliğini artırmak amacıyla araştırmacı, Merriam'a (2009) göre, araştırmasını yürütürken seçeceği yöntemin bilimsel kanıtları temel alan, oluşturduğu araştırma problemine ve odağına en uygun kanıtlar ve kavramsal çerçeveyi ortaya koyabilecek düzeyde olmasına dikkate etmeli ve araştırmasını o yöntemleri kullanarak tamamlamalıdır. Doküman analizi bağlamında ise araştırmacı, araştırması için incelediği her dokümanın asıl üretiliş amacını, üretildiği bağlamı ve hedef kitleyi gözardı etmemeli ve ayrıca analiz için toplamış olduğu dokümanların gerçekliğine ve kullanılabilirliğine de dikkat etmelidir (Bowen, 2009). Sonuç olarak, araştırmacı bilimsel yayın etiğine karşı hassas ve duyarlı davranarak dokümanlarda yer alan verileri objektif bir şekilde incelemeli, yorumlamaya çalışmalı, analiz sürecini de şeffaf bir şekilde titizlikle yürütmeli ve bu süreçte bilimsel etik unsurlarını gözardı etmemelidir (Merriam, 2009).

Bu çalışma kapsamında doküman analizini sistematik ve tutarlı bir şekilde yürütebilmek ve araştırma sorularına cevap verebilmek amacıyla Erasmus+ proje değerlendirme kriterleri incelenmiş ve değerlendirme rubriği hazırlanmıştır. Oluşturulan rubrikle ilgili alan uzmanı iki araştırmacıdan kapsam geçerliği ve ifadelerin anlaşılabilirliği ile ilgili dönütler alınarak gerekli düzeltmeler yapılmış ve değerlendirme rubriğine son hal verilmiştir. Elde edilen verilerin güvenirliğini sağlamak amacıyla

projeler iki araştırmacı tarafından değerlendirme rubriğine göre incelenmiş ve puanlanmıştır. Araştırmacılar arası tutarlığı sağlamak amacıyla verilen projelere verilen puanlar karşılaştırılmış ve farklılıkların olduğu projeler için değerlendirmeler yeniden yapılmıştır.

Etik Kurul İzin Belgesi

Bu araştırma, etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır. Proje yürütücüleri ve ortakları, Erasmus+ programı kapsamında desteklenen projelerinin ıktıları olan belgeler, medya, yazılım veya diğer materyaller gibi her türlü eğitim kaynağını ve aracını açık bir lisans altında ilgilenenlere ücretsiz olarak sunmayı taahhüt etmekle yükümlüdür. Bu nedenle çalışma kapsamında Erasmus+ sonuç açıklama platformu ve seçilen projelerin websiteleri ziyaret edilerek verilere erişim sağlanmıştır.

BULGULAR

İncelenen her bir proje ile ilgili araştırma sorularına ilişkin bulgular paylaşılmadan önce her bir projenin arka planı, gerekçesi ve temel hedefleri aşağıda detaylandırılmıştır.

Giyilebilir Metodoloji Projesi

Bu proje, sınıfların küçük olması sebebiyle genellikle birleştirildiği ve farklı öğrenme profillerine sahip karma sınıflar oluşturulan kırsal alanlardaki öğrencilerin ve öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmıştır. Ana hedef sosyal etkileşim için fırsat yaratan, öğrenmeye aktif katılım ve öz motivasyonlarını artıran bir öğrenme ortamı yaratmaktır. Proje ortakları, özel ihtiyaçlı öğrencilerin bilgiye akranlarıyla işbirlikli öğrenme yoluyla kolayca ve sezgisel olarak erişebilecekleri kapsayıcı yöntemler geliştirmek istemiş hedef grup olarak da bu özelliklerdeki ilkokul çocuklarını (altı ve on bir yaş aralığı) seçmişlerdir. Bu hedef doğrultusunda dijital öğrenme teknolojilerinin bireyselleştirilmiş ve sanal doğasına karşı çıkararak teknoloji yoluyla işbirlikçi ve fiziksel bir öğrenme yolu yaratan bir metodoloji geliştirmek hedeflenmiştir.

Giyilebilir metodoloji dijital olarak bağlantılı sosyal olarak etkileşimli bir sınıf ortamı yaratmayı hedefleyen yenilikçi bir yaklaşımdır. Proje zel ihtiyaçları olan ğrenciler (DEHB, Otizm Spektrum bozukluğu, Serebral Palsi fiziksel engelli öğrenciler gibi) ve üstün zekalı çocuklar için geliştirilmiştir. Bir giyilebilir metodoloji sınıfının sunduğu farklı öğrenme stilleri, pasif yerleşik ders kitabı öğrenimi dışındaki yollarla kendini ifade eden ve bilgi edinen çocukları dahil etmeye hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, giyilebilir metodoloji, öğretmenlerin ğrenci ilerlemesini izlemesine olanak tanımıyı ve bu Şekilde

öğretmenlerin öğrencilerinin yetersizliklerini erkenden tespit etmelerine ve teşhis etmelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Kaleleri Fetheden Çocuklar Projesi

Bu proje, ilkokul öğrencilerine girişimcilik yeterlilikleri hakkında bilgi edinme ve girişimcilik yeterliliklerini geliştirme fırsatı sunma fikriyle ortaya çıkmıştır. Bütün proje ortağı okullar sosyal, ekonomik ya da kültürel/dil problemleri olan öğrencilerle çalışmaktadır. Bu girişimci öğrenme yaklaşımı, gerçek bir işbirliği kurma, kaleler hakkında daha fazla bilgi edinme ve kale hediyelik eşyaları üretme/pazarlama konusunda öğrenci merkezli bir yaklaşımla belirli etkinlikler ve organizasyonlar düzenleme fikriyle geliştirilmiştir. Proje etkinlikleri kapsamında öğretmenlerin girişimcilik eğitimi üzerine bilgi ve uygulama deneyimlerini artırmak amacıyla ilkokul öğretmenlerine eğitim verilmiştir. Projenin özel hedefleri aşağıda sıralanmıştır:

-Daha az sosyal fırsatlara sahip öğrencilerin özgüven, öz farkındalık ve benlik saygısı kazanmalarına ve bireysel beceri ve yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olmak için girişimcilik etkinliklerine dahil ederek kaynaştırmayı sağlamak,

-Öğrenci merkezli etkinlikler aracılığıyla yerel kaleleri tanıtmayı amaçlayan bir işbirliği deneyimi yaratmak,

- Öğrencilerin temel beceri ve yeterliliklerindeki başarılarını artırmak,

-Öğrencilerin dijital araçları kullanmalarını sağlamak,

-Öğrencilerin İngilizce dil becerilerini geliştirmek.

Geleceğini Seç Projesi

Bu proje, birçok gencin okulu erken bıraktığı ve bunun da genç işsizliğinin artmasına yol açtığı gözlemlerinden doğmuştur. Ortaklar, öğrenme fırsatlarının ve kariyer danışmanlığının geliştirilmesinin okulu bırakma ve başarısızlıkla mücadeleye yardımcı olacağını konusunda hemfikir olarak ilgili bilgi ve becerilerin öğrencilerin rekabetçi bir ekonomide işgücü piyasasının zorluklarını aşmasına yardımcı olabileceğini öngörmüşlerdir. Bu noktadan hareketle, birincil hedef grup olarak ortaöğretim öğrencileri seçilmiştir. Ortaklardan beşi ortaöğretim ikisi ise mesleki ortaöğretim okullarından olup öğrenciler on beş ile on yedi yaş aralığındadırlar. Proje, küçük köylerde yaşayan veya sağlık sorunları yaşayan öğrenciler gibi sınırlı imkanlara sahip öğrencileri bilgilendirmeye özellikle yoğunlaşmıştır. Projenin ana hedefleri aşağıdaki gibidir:

- Okul dışında bilgi ve bilişim teknolojilerini kullanmak için beceriler geliştirmek,
- Sağlıklı yaşam tarzının önemi konusunda farkındalığı artırmak,
- Öğrencilerin kendi kişilikleri ve yetenekleri hakkında farkındalıklarını artırmak ve erken okuldan ayrılma veya okuldan atılmayla mücadele etmek için onlara eğitim rotalarını seçmelerinde yardımcı olmak,
- Başarısız öğrencilerin başarısını artırmak,
- İşgücü piyasasını tanımak ve öğrencilerin çeşitli iş imkanlarına ilişkin ufkunu genişletmek,
- Bölgedeki işler hakkında bilgilendirmek,
- Öğrencilerin stajlar ve mülakatlar aracılığıyla farklı işlerin özellikleri hakkında bilgi edinmelerini sağlamak,
- Öğrencilerin öz değerlendirme becerilerini ve belirli bir işe uygunluklarını değerlendirme becerilerini geliştirerek kariyer danışmanlığının kalitesini yükseltmek,
- Öğrencilerin gelecek on yıl için iş olanaklarından (ihtiyaç duyulan ve kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerden) haberdar olmalarına yardımcı olmak,
- Öğrencilerin Avrupa işgücü piyasasının talepleri, gereksinimleri, sorunları ve teklifleri konusunda farkındalığını artırmak,
- Tüm okullarda İngilizce dil becerilerini ve kaynaşma becerilerini geliştirmek,
- Eleştirel düşünme, akıl yürütme ve problem çözme, araştırma uygulamaları, yaratıcılık, özyönlendirme ve girişimcilik gibi 21. yüzyıl becerilerini öğrencilere kazandırmak ve var olan becerilerini geliştirmek.

Motivasyon² + Yetenek = Başarı Projesi

Bu projenin arka planı ve gerekçesi, farklı sosyal çevrelerden önemli sayıdaki öğrenci arasındaki eğitim başarısızlığı olarak belirtilmiştir. Pek çok öğrencinin motivasyon eksikliği sebebiyle eğitim potansiyellerine ulaşamama ihtimaliyle karşı karşıya kaldığı tespitinden hareketle, bu öğrencilerin yaşadığı problemler öğrencilerin yeteneklerinin tespitiyle çözülmeye çalışılmıştır.

Projenin temel amacını gerçekleştirebilmek için sadece öğrencilerin yeteneklerini keşfetmenin yeterli olmayacağı, okul personelinin yeteneklerinin de tespiti ve geliştirilmesi için yöntemler, yaklaşımlar ve araçların geliştirilmesi ve uygulamalar ile

güçlendirilmesi gerekliliği tespit edilmiştir. Sonucunda da formal dersler, müfredat içi ve müfredat dışı etkinlik alanlarında birtakım metodlar etkinlikler ve iyi örnekler geliştirilmiştir. Bu projenin en değerli yönlerinden biri, kaynaştırılan farklı grupların birbirlerinden nasıl öğrendiklerine vurgu yaptıkları 'görüşme' aşaması olarak belirtilmiştir. Tüm grupların dahil olduğu konuşmalar, görüşmeler ve gözlemler sırasında öğretmenlerin ve diğer okul personellerinin fikirlerinin, tutumlarının, değerlerinin ve normlarının farkına varmaları sağlanmıştır. Bu sayede kendi ihtiyaçlarını daha iyi anlayarak kendilerini daha etkili bir şekilde geliştirmelerine olanak sağlanmıştır. Ayrıca daha kaynaşmış bir okul ortamı geliştirilmiştir. Öğretmenler ve okul yönetimi sadece ders içi öğrenme etkinlikleri değil ders dışı öğrenme etkinliklerinin nasıl düzenleneceğini de öğrenmişlerdir. Okullar, yerel ortaklarla işbirliği içinde kapsayıcı ve motive edici bir düşünce yapısını okul hayatının bütün yönlerine (müfredattan öğle yemeğine ve okul sonrası aktivitelere kadar) nasıl dahil edeceklerini öğrenme fırsatı bulmuşlardır.

Kaynaştırma Öğrenci Grupları için İnfomal Etkinlikler Projesi

Problem durumu olarak birçok örgün eğitim kurumunda engelli öğrencilerin eğitim faaliyetlerine fiziksel olarak dahil edildiği ancak genellikle sınıftaki sosyal yaşama katılımlarının çok düşük olduğu belirtilmiştir. Projenin ana fikri olarak da örgün eğitim kurumlarındaki özel ihtiyaçlı öğrencilerin kaynaştırılmasını destekleyecek yeni stratejiler bulmak için bir ortak girişim tasarlanması hedeflenmiştir. İnfomal öğrenim yöntemleri aracılığıyla örgün eğitim kurumlarındaki özel ihtiyaçları olan öğrencilerin aktif katılımlarını artırma ve öğretmenlerin bütünleyici etkinlikler ve oyunlar geliştirmeleri için infomal eğitim yöntemlerini ve stratejilerini kullanmasına olanak sağlama amaçlanmıştır. Proje etkinlikleri kapsamında öğretmenler ve çeşitli öğrenci grupları için infomal öğrenme etkinlikleri ve bütünleştirici oyunların kullanımı üzerine eğitimler geliştirilmiştir. Ayrıca bu etkinlikler ve oyunların iyi uygulama örnekleri toplanıp test edilmiş ve ardından el kitabı olarak projenin web sitesinde açık erişim olarak paylaşılmıştır.

Yukarıda kısa tanıtımları yapılan projelerle ilgili detaylara proje künyeleri tablosunda paylaşılan resmi web sitelerinden ulaşılabilir.

Çalışmanın araştırma sorularına gelindiğinde ise, ilk araştırma sorusu projelerde kullanılan yöntemler ve temel faaliyetleri sunmayla ilgilidir. Tablo 2' de görüldüğü üzere her bir proje katılımcıların aktif katılımını ve işbirlikli öğrenme yöntemlerini kullanarak proje etkinliklerine katılımlarını ön planda tutmaktadır. Ayrıca, seçilen yöntemlerde

dijitalleşen dünyanın gerekliliklerinden olan teknoloji ve çevrimiçi uygulamaların entegrasyonuna da önem verilmiştir.

Tablo 2

Projelerde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Giyilebilir Metodoloji	Kaleleri Fetheden Çocuklar	Geleceğini Seç	Motivasyon ² + Yetenek = Başarı	Kaynaştırma Öğrenci Grupları için İnfomal Etkinlikler
Aktif katılım	Aktif katılım	Aktif katılım	Aktif katılım	Aktif katılım
İşbirlikli öğrenme	İşbirlikli öğrenme	Tematik öğrenme	İşbirlikli öğrenme	İşbirlikli öğrenme
Giyilebilir metodoloji yaklaşımı	Yenilikçi öğrenme	Deneyimsel öğrenme	Öğrenci merkezli	Strateji odaklı
Öğrenci merkezli	Girişimcilik	Teknoloji entegreli	Teknoloji entegreli	İnfomal öğrenme
Eğlenme odaklı	Proje temelli öğrenme	Çevrimiçi öğrenme	Motivasyon odaklı	Sosyal katılım

Tablo 3'te ise çalışmaya dahil edilen projelerin belirlemiş oldukları ana hedefleri gerçekleştirmek için yukarıda paylaşılan yöntemlerden faydalanarak yürüttükleri temel faaliyetler sunulmuştur. Paylaşılan faaliyetlerden anlaşılacağı üzere, tüm faaliyetler partner ülkelerin ortak katkıları ve katılımlarıyla gerçekleştirilmiş ve katılımcı ülkelerin bağlamları dikkate alınarak çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Proje faaliyetlerinin aksamadan yürütülebilmesi için hem çevrimiçi hem de yüzyüze ulus ötesi toplantılar ve diğer iletişim kaynakları sıklıkla kullanılmıştır. Yürütülen tüm faaliyetler ile ilgili detaylar ve proje çıktıları projelere ait resmi web sitelerinde açık erişim olarak paylaşılmıştır.

Tablo 3

Projelerin Temel Faaliyetleri

Giyilebilir Metodoloji	Kaleleri Fetheden Çocuklar	Geleceğini Seç	Motivasyon ² + Yetenek = Başarı	Kaynaştırma Öğrenci Grupları için İnfomal Etkinlikler
Giyilebilir sensörlü bileklik tasarımı	Kısa videolar	Tematik öğrenme faaliyetleri	Durum tespiti & ihtiyaç analizleri	Eğitmen eğitimi çalıştay
Öğretmen el kitabı	Proje materyalleri	Ulusötesi etkinlikler	Çalıştaylar, forumlar & proje toplantısı	İnfomal öğitim etkinlikleri
Ücretsiz giyilebilir metodoloji yazılımı	Çevrimiçi dergi	Proje değerlendirme toplantısı	Proje web sitesi	Eğitim modülü
Proje web sitesi	Proje web sitesi	Eğitim materyalleri Çevrimiçi öğrenme platformu		İyi örnekler el kitabı Proje web sitesi

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu ise projelerde kapsayıcılık kapsamında hangi politika alanlarının işlendiği ile ilgilidir. Tablo 4'te her bir projenin hangi kapsayıcılık politika alanına yer verdiği paylaşılmıştır.

Tablo 4

Dahil Edilen Kapsayıcılık Politika Alanları

Projeler	Öğrenme Ortamları	Öğrenciler ve Öğrenme İklimi	Eğitimsel Dezavantajlarla Mücadelede Öğretmenin Rolü	Ailelerin Okul Hayatına Aktif Katılımı	Okullarda ve Çevresinde Ortaklıklar ve İşbirlikleri
Giyilebilir metodoloji	√	√	√		√
Kaleleri fetheden çocuklar	√	√	√	√	√
Geleceğini seç	√	√		√	√
Motivasyon ² + yetenek = başarı	√		√		√
Kaynaştırma öğrenci grupları için informal etkinlikler	√	√	√	√	√

Öğrenme ortamlarındaki çeşitlilik ve ilham verici öğrenme ortamları, bireylerin refahı ve öz imajları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğinden eğitimde kapsayıcılık koşullarının iyileştirilmesine yönelik başarılı yaklaşımlar, öğrenmeye odaklanmayı gerektirmektedir. Bu ifadenin bir teyidi olarak, beş vaka çalışmasının tamamının çok farklı şekillerde de olsa öğrenme ortamları alanını ele aldığı ortaya çıkmıştır. Beş vaka çalışmasında da ele alınan bir diğer politika alanı ise okullarda ve çevresinde ortaklıklar ve işbirlikleridir. Diğer taraftan ailelerinin okul hayatına aktif katılımı ise yalnızca üç projede ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu ise projelerde hangi zorlukların ele alındığı ile ilgilidir. Tablo 5'te her bir proje kapsamında hangi zorlukların ele alındığına dair veriler paylaşılmıştır.

Tablo 5

Dahil Edilen Zorluklar

Projeler	Temel Becerilerde Başarısızlık	Daha İyi Eğitim Çıktıları için Araç olarak İyi Oluş, Fiziksel ve Zihinsel Sağlık	Eğitim Öğretimden Erken Ayrılma
Giyilebilir metodoloji	√	√	√
Kaleleri fetheden çocuklar	√	√	
Geleceğini seç	√	√	√
Motivasyon ² + yetenek = başarı		√	
Kaynaştırma öğrenci grupları için informal etkinlikler	√	√	√

Çalışmaya dahil edilen projelerde genel itibariyle üç farklı zorluk alanı ile ilgili çözüm üretmeye yönelik faaliyetler geliştirildiği tespit edilmiştir. Seçilen üç projede tüm zorluk alanları dahil edilmiş olmasına rağmen “kaleleri fetheden çocuklar” ve “motivasyon² + yetenek = başarı” projelerinde eğitim öğretimden erken ayrılma zorluk alanına yer verilmemiştir. Ayrıca, “motivasyon² + yetenek = başarı” projesinde temel becerilerde başarısızlık alanına yönelik de faaliyet yürütülmediği tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Bütünleştirme uygulamaları ile ilgili yürütülen projelerin bir künyesinin hazırlanarak ülkemizde yürütülmesi planlanan projelere ışık tutması amaçlanan bu çalışmanın bulguları; projelerin arka planı, hazırlanma gerekçeleri, temel hedefleri, projelerde kullanılan yöntemleri ve yürütülen temel faaliyetleri, projelerin temel çıktılarını, projeler kapsamında ele alınan bütünleştirmeye ilişkili politika alanlarını ve projeler kapsamında ele alınan zorlukları ortaya koymuştur.

Derinlemesine incelenen beş projenin hazırlanma gerekçeleri arasında paydaşların bütünleştirme noktasında farkındalık, bilgi ve beceriler yönünden yetersizlikleri öne sürülmüştür. Bu bulgu ile ilgili literatürden en kapsamlı destek Deniz (2018) tarafından

yapılan ve 33 lisansüstü tezin incelenmesinden elde edilmiştir. Çalışmasında 2007-2017 yılları arasında yazılan ve 20 farklı üniversiteden 25 farklı branş öğretmeninin katılımıyla gerçekleştirilmiş 33 lisansüstü tezi incelemiş ve sonuç olarak öğretmenlerin büyük bir kısmının bütünleştirmeye yönelik yeterli bilgiye sahip olmadığını, gerekli uyarlamaları ve işbirliğini yapamadıklarını ve ayrıca fiziksel imkânların yetersiz olduğunu ortaya koymuştur.

Bir diğer gerekçe ise sınıflardaki tüm öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımları için yenilikçi ve kapsayıcı yöntem ve tekniklere duyulan ihtiyaç olarak belirtilmiştir. Ayrıca, sınıfların küçük olması sebebiyle birleştirildiği ve farklı öğrenme profillerine sahip öğrencilerin karma sınıflarda eğitim aldıkları bağlamlar için de yenilikçi bütünleştirme uygulamalarına duyulan ihtiyaç projelerin hazırlanma gerekçeleri arasındadır. Karadeniz (2002) de özel gereksinimli bireylerin bütünleştirme eğitimi ile akranlarını izleme, onları model alma, onlarla işbirliği kurma ve karşılıklı iletişim fırsatlarından yararlanabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Gürgür (2005) bütünleştirme eğitiminin başarısını artırıcı etkenler arasında okul-aile işbirliği ile bireyin akademik ve davranışsal olarak hazırlanması olduğunu altını çizmiştir. Bütünleştirme eğitimi ile hedeflenen başarı bireylerin sadece zihinsel gelişimi ile ilgili değil, duygusal-sosyal gelişim alanlarını da olumlu yönde etkilemeye yöneliktir (Sucuoğlu ve Kargın, 2006).

İncelenen projelerin temel hedefleri arasında tüm paydaşların katılımının sağlanarak hem kendilerini keşfetmeleri hem de birbirlerinden öğrenmeleri hedefi ön plana çıkmaktadır. Benzer şekilde, Batu (2005) bütünleştirme uygulamasının başarılı bir şekilde yürütülmesi için öğretmenlerin, özel gereksinimli bireylerin, normal gelişim gösteren bireylerin, ailelerin, okul yönetiminin, fiziksel ortamın ve eğitim programlarının bu eğitim uygulamasına uygun bir şekilde hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, Kargın (2004) da etkili bütünleştirme uygulamaları için sürece dâhil olan tüm paydaşların olumlu bir tutum geliştirmeleri, öğretmenlerin derslerinde gerekli uyarlamaları yapmaları, tüm öğrencilere eğitsel ve sosyal faaliyetlere eşit katılım şansı verilmesi, tüm paydaşlar için gerekli bilgilendirmelerin yapılması, destek özel eğitim hizmetlerinin verilmesi ve ailelerle okul arasında sürekli bir işbirliğinin olması gerektiğinin altını çizmiştir.

Yukarıda bahsi geçen temel hedef doğrultusunda incelenen projelerde kullanılan yöntemlerin ve yürütülen faaliyetlerin çok çeşitli olduğu bulgusu literatürde de öne çıkarılmıştır. Örneğin, Smith ve arkadaşlarına (2006) göre bütünleştirme uygulamalarının

başarıya ulaşabilmesi için özel gereksinimli bireyin kendini bulunduğu sınıfa ait hissedebilmesi amacıyla düzenli toplantılar ve bilgilendirici konuşmalar düzenlenmeli, aile ile işbirliği ihmal edilmemeli ve eğitim uygulamalarında yenilikçi uygulamalara yer verilmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak, bu çalışmada Erasmus+ programı 2014-2020 döneminde uygulanan, eğitimde kapsayıcılığı teşvik eden 'iyi uygulama' örnekleri olarak etiketlenen projeler incelenmiştir. Ülkemizde yürütülmesi planlanacak projelere ışık tutması amacıyla projelerin hazırlanma gerekçeleri, projelerin ana hedefleri, uygulamaya konan faaliyetleri, hedeflenen çıktıları, projeler kapsamında ele alınan bütünleştirmeye ilişkili politika alanları ve projeler kapsamında ele alınan zorluklar ortaya konmuştur.

Projelerde takip edilen yöntemler ve temel faaliyetler incelendiğinde her bir projenin katılımcıların aktif katılımını ve işbirlikli öğrenme yöntemlerini kullanarak proje etkinliklerine katılımlarını ön planda tuttuğu görülmüştür. Ayrıca, seçilen yöntemlerde dijitalleşen dünyanın gerekliliklerinden olan teknoloji ve çevrimiçi uygulamaların entegrasyonuna da önem verildiği ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın bir diğer bulgusu ise projelerde kapsayıcılık ile ilgili işlenen politika alanlarıdır. Derinlemesine incelenen projelerin tamamının farklı şekillerde de olsa öğrenme ortamları alanını ele aldığı ortaya çıkmıştır. Beş projede de ele alınan bir diğer politika alanı ise okullarda ve çevresinde ortaklıklar ve işbirlikleridir. Diğer taraftan ailelerinin okul hayatına aktif katılımı ise yalnızca üç projede ele alınmıştır.

Araştırma sorularının sonuncusu ise ele alınan zorluk alanları ile ilgilidir. Erasmus+ 'iyi uygulamalar' etiketiyle fonlanan projelerde üç farklı zorluk alanı ile ilgili çözüm üretmeye yönelik faaliyetler geliştirildiği tespit edilmiştir. Seçilen üç projede tüm zorluk alanları dahil edilmiş olmasına rağmen "kaleleri fetheden çocuklar" ve "motivasyon² + yetenek = başarı" projelerinde eğitim öğretimden erken ayrılma zorluk alanına yer verilmemiştir. Ayrıca, "motivasyon² + yetenek = başarı" projesinde temel becerilerde başarısızlık alanına yönelik de faaliyet yürütülmediği tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak öneriler şu şekilde listelenebilir:

- Eğitimde bütünleştirme uygulamalarının geliştirilmesi için benimsenecek yöntem ve tekniklerde aktif katılım ve işbirlikli öğrenme yöntemleri başta olmak üzere yenilikçi yöntem ve tercih edilerek öğrenme ortamlarının öğrencilerin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesinin gerekliliği göz ardı edilmemelidir,
- Bütünleştirme uygulamaları bağlamında ele alınacak politika alanlarında da çeşitliliğe önem verilerek öğretmenlerin bilgi ve becerilerini geliştirmeyi hedefleyen aktivitelere sahip projelerde mutlaka öğretmenlerin katılımcı olarak yer alması sağlanmalıdır,
- Eğitimde bütünleştirme uygulamaları proje önerileri için ele alınacak zorluklar kapsamında temel becerilerde başarısızlık, daha iyi eğitim çıktıları için araç olarak iyi oluş, fiziksel ve zihinsel sağlık ve eğitim öğretimden erken ayrılma tercih edilebilir,
- Bütünleştirme uygulamalarının başarısında bir diğer kilit nokta ailelerin katılımlarının sağlanmasıdır. Bu nedenle proje aktiviteleri kapsamında öğrencilerin, velilerin ve diğer paydaşların katılabilecekleri uygulamalar hazırlanmalıdır,
- Bütünleştirme uygulamalarının etkililiği okul içerisindeki işbirliği ve koordinasyona da bağlıdır. Dolayısıyla bütünleştirme uygulamalarına yenilikçi ve kalıcı çözüm üretme noktasında toplumdaki diğer paydaşların katılımının sağlanması gerekmektedir,
- Planlanan proje ve aktivitelerinin başarısı ortaklar arasındaki açık, şeffaf ve dürüst iletişime bağlıdır. Bu iletişimi canlı tutmak için çevrimiçi ve yüzyüze toplantılar düzenlenerek ortakların fikirlerini ve uzmanlıklarını paylaşabilecekleri tartışma ortamları hazırlanmalıdır,
- Tüm bu uygulamalar için teknolojinin yeniliklerinden faydalanarak yenilikçi ve kapsayıcı uygulamalar geliştirilerek hazırlanacak çevrimiçi platformlarda paydaşların erişimine ücretsiz olarak sunulmalıdır.

Bu çalışma, projelerin yürütüldüğü belli bir dönemi içermesi, sınırlı sayıda eğitim seviyesini kapsamaması ve değerlendirme rubriğindeki başlıklar gibi birçok sınırlılığa sahiptir. Erasmus+ programı son dönemi 2021-2027 olarak belirlenmiş ve öncelikli alanlar kapsamında bütünleştirme konusunda yapılması önerilen projeler farklı hibe programları çerçevesinde desteklenmeye devam etmektedir. Gelecekte yürütülecek çalışmaların

araştırma konusu olarak ilgili projeler incelenerek bütünleştirme konusunda ortaya konan güncel ve yenilikçi yöntem ve teknikler ile projeler kapsamında takip edilen metodolojiler ortaya çıkarılabilir. Yürütülecek çalışmanın kapsamı geniş tutularak tüm eğitim seviyeleri dahil edilebileceği gibi çalışmaya dahil edilecek projelerin sayısı da artırılabilir. Çalışmaya dahil edilecek projelerin seçiminde daha kapsamlı bir değerlendirme rubriği hazırlanarak analizin derinliğini de artırılabilir.

KAYNAKLAR

- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7-16.
- Akşit, S. (2019). *Almanya üniversitelerinde beden eğitimi ve spor öğretmeni yetiştirme ders programlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye.
- Bailey, K. D. (1994). *Methods of social research*. The Free Press.
- Batu, E. S. (2005). Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri. Eripek, S. (Ed.), *Özel eğitim* (4. Basım) içinde (15-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Can, A. (2017). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Pegem Akademi.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Deniz, E. (2018). *Kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri: Bir meta-sentez çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Doğancı, M. S. (2018). *Ortaokul 6-8. sınıf Türkçe dersi basılı öğretim materyallerinin dinleme/fizleme yöntem ve teknikleri bakımından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Farrell, P. & Ainscow, M. (Eds.). (2002). *Making special education inclusive: From research to practice*. Routledge.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

- Gürgür, H. (2005). *Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında işbirliği ile öğretim yaklaşımının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karadeniz, G. (2002). *Eğitimde kaynaştırma (entegrasyon)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Kart, A. & Kart, M. (2021). Academic and social effects of inclusion on students without disabilities: A review of the literature. *Education Sciences*, 11(1), 16.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Nilholm, C. (2021). Research about inclusive education in 2020–How can we improve our theories in order to change practice? *European Journal of Special Needs Education*, 36(3), 358-370.
- Saldana, J. (2011). *Fundamentals of qualitative research*. Oxford University Press.
- Smith, T., Polloway, E., Patton, J. & Dowdy, C. (2006). *Teaching students with special needs in inclusive settings*. Allyn and Bacon.
- Sucuoğlu, B. & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları yaklaşımlar yöntemler teknikler*. Morpa Kültür Yayınları.
- UNESCO (1994). *Final report - World conference on special needs education: Access and quality*. Paris: UNESCO.
- Vislie, L. (2003). From integration to inclusion: Focusing global trends and changes in the western European societies. *European Journal of Special Needs Education*, 18(1), 17-35.
- Wach, E. & Ward, R. (2013). Learning about qualitative document analysis. *IDS Practice Paper in Brief*, 13, 1-11.
- Wild, P. J., McMahon, C., Darlington, M., Liu, S. & Culley, S. (2009). A diary study of information needs and document usage in the engineering domain. *Design Studies*, 31, 46-73.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). SeçkinYayıncılık.
- Zilla, C. (2022). Defining democratic inclusion from the perspective of democracy and citizenship theory. *Democratization*, 29(8), 1518-1538.

Zorluoğlu, S. L., Kızılaslan, A. & Sözbilir, M. (2016). Ortaöğretim kimya dersi öğretim programı kazanımlarının yapılandırılmış Bloom Taksonomisine göre analizi ve değerlendirilmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(1), 260-279.